

Een figuurstudie met rood krijt van Pieter Lastman

In de inventaris van Rembrandts bezittingen die op 25 en 26 juli 1656 werd opgemaakt, bevond zich behalve *een boeckie vol schetsen van Pieter Lasman met de pen geteeckent ook een dito van Lasman met rood krijt*¹.

Rembrandt had uiteraard belangstelling voor het werk van de gevierde historieschilder, want hij was een half jaar bij hem in Amsterdam in de leer geweest. Vooral in de tijd dat Rembrandt nog in Leiden woonde (1625–1631) heeft hij zelf ook nogal wat schetsen met rood krijt gemaakt, hoofdzakelijk figuurstudies. Een aantal van deze zijn op enkele plaatsen met zwart krijt versterkt en een paar zijn getekend op 'gegrond' papier, d.i. papier dat eerst enigszins gelig was gekleurd. Dit gronden of prepareren van het papier geeft de tekening een schilderachtig effect. Het werd voornamelijk gebruikt om met wit krijt belichte gedeelten te kunnen accentueren, te 'hogen', wat op wit papier weinig of geen effect zou hebben. Hetzelfde effect kon bereikt worden op blauw papier, maar dat komt bij Rembrandt niet voor. Rembrandt heeft de techniek van het tekenen met rood en wit krijt op gelig gegrond papier overgenomen van zijn leermeester Lastman, van wie een paar van dergelijke tekeningen bekend zijn. Twee van deze zijn voorstudies voor figuren op zijn schilderij *Coriolanus ontvangt de afgezanten te Dublin*². Dit schilderij is van 1622, kort voordat Rembrandt bij Lastman in de leer was.

Dan is er een tekening van *Rachel*, die te zien

was op de tentoonstelling *Figuurstudies* in het Rijksprentenkabinet (1981/1982)³; deze werd gebruikt voor het schilderij *Laban zoekt de Idolen* in Boulogne-sur-Mer, dat ook dateert van 1622⁴. Verder zijn er nog drie tekeningen, van welke geen toepassing in schilderijen bekend is (afb. 2)⁵.

Het Rijksprentenkabinet bezat van Lastman alleen twee tekeningen met pen en penseel, voorstellende *Oosterse figuren in een landschap*⁶. Beide zijn gedateerd 1603, komen uit de collectie van de familie Ter Borch en zijn met de ateliernalatenschap in 1886 verworven. Een tekening met rood krijt bezat het Prentenkabinet nog niet, totdat op 25 april 1983 in Amsterdam een tekening op de veiling bij Sotheby/Mak van Waay verscheen, die in de catalogus was vermeld als Govert Flinck, maar die als een Lastman werd herkend en via de kunsthandel Bernard Houthakker kon worden verworven⁷. Deze tekening komt mogelijk uit het eerder genoemde *boeckie* met schetsen in rood krijt dat Rembrandt in 1656 bezat.

Voorgesteld is de naakte figuur van een jonge man, ten halve lijve, die zijn armen enigszins heeft opgeheven (afb. 1). De meest opvallende overeenkomst met de tekeningen van de genoemde groep is het papier, dat aan de voorkant oranjeachtig gegrond is. Behalve met rood is de tekening ook heel licht met wit krijt gehoogd, al is dit nauwelijks meer te zien. De tekenstijl van de figuurstudie is heel karakteristiek voor Lastman: een opzet van

Afb. 1 (boven). Naakte jongeman ten halve lijve, rood krijt op oranjeachtig geprepareerd papier, met wit gehoogd, 190 × 158 mm. Amsterdam, Rijksprentenkabinet.

Afb. 2 (linksonder). De stigmatisatie van de heilige Franciscus, rood krijt op geel geprepareerd papier, 210 × 180 mm. Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen.

tamelijk fijne, licht golvende lijntjes, waar op sommige plaatsen sterkere lijnen over heen zijn gezet. Verschillende van deze lijnen zijn meer dan eens getrokken, zodat contouren soms met dubbele lijnen zijn aangegeven. Net als bij Rembrandt zijn de donkere lijnen aan de schaduwkant van de vormen getekend, al is Lastman hier minder consequent in en schept hij minder sterke contrasten dan zijn leerling. Typisch voor Lastman is de wijze waarop het oog met een krasserig vlekje is getekend, maar ook hoe de krullen van het haar zijn weergegeven en vooral de brede handen met uitgespreide vingers zijn aangeduid met zich herhalende lijnen. De nieuwe Lastman kon niet als een directe voorstudie voor een schilderij worden herkend, maar het type van de figuur is karakteristiek voor hem en vooral vergelijkbaar met de figuur van Odysseus op twee schilderijen in Augsburg (afb. 3) en Brunswick⁸. Er zijn verschillende overeenkomsten tussen de getekende en geschilderde figuren; het meest opvallend is de modellering van het lichaam en in het bijzonder de weergave van de armen. Aan het kleine aantal studies met rood krijt van Lastman is nu dus een nieuwe tekening toegevoegd. Voor het Rijksprentenkabinet is het belangrijk dat van Rembrandts leermeester dit type nu ook met een aantrekkelijk voorbeeld is vertegenwoordigd.

Noten

¹ Walter L. Strauss e.a., *The Rembrandt Documents*, New York 1979, 1656/12, nr. 263 en 264; de hier vermelde tekeningen van Lastman, waar Rembrandt naar gecopieerd zou hebben, betreffen schilderijen; Ben. 205 is geen copie naar Lastman. W. Sumowski, *Rötelzeichnungen von Pieter Lastman*, *Jahrbuch der Hamburger Kunstsammlungen* 14/15 (1970), pp. 129–132.

² Sumowski, *op. cit.* (noot 1), afb. 1.

³ P. Schatborn, *Figuurstudies, Nederlandse tekeningen uit de 17de eeuw*, Amsterdam/Washington 1981/1982, nr. 63.

⁴ Kurt Freise, *Pieter Lastman*, Leipzig 1911, nr. 17.

⁵ *Mercurius*, coll. J. Byam Shaw, Londen; K. Bauch, *Der frühe Rembrandt und seine Zeit*, Berlin 1960, afb. 69: *Een man die een kist*

Afb. 3. *Odysseus en Nausikaä*, paneel, 90 × 115 cm.
Augsburg, Staatsgalerie.

draagt, coll. Erven I. Q. van Regteren Altena, Amsterdam; J. Giltay, *Kabinet van Tekeningen*, Rotterdam/Parijs/Brussel 1977, nr. 83. *De stigmatisatie van de heilige Franciscus*, Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam; Sumowski, *op. cit.* (noot 1), afb. 4.

⁶ Freise, *op. cit.* (noot 4), nrs. 47 en 48; inv.nrs. A 1165, A 1166.

⁷ Inv.nr. 1983: 437; veiling Amsterdam, 25 april 1983, nr. 55.

⁸ Freise, *op. cit.* (noot 4), nrs. 99 en 100.